

Дипломна робота магістра
Шаховал Віра

**Організаційно – педагогічні умови реалізації індивідуального
підходу в роботі з дітьми дошкільного віку**

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ I. Теоретичні основи використання індивідуального підходу в роботі з дітьми дошкільного віку.....	8
1.1. Проблема індивідуального підходу в психолого-педагогічній літературі.....	8
1.2. Сутність індивідуального підходу.....	22
1.3. Педагогічні умови реалізації індивідуального підходу до дітей в умовах дитячого навчального закладу.....	38
Висновки до першого розділу.....	47
Розділ II. Ефективні шляхи і методи реалізації індивідуального підходу в роботі з дітьми дошкільного віку.....	49
2.1. Вивчення стану роботи дитячого навчального закладу з проблеми реалізації індивідуального підходу до дітей.....	49
2.2. Педагогічні умови реалізації індивідуального підходу в дитячому навчальному закладі.....	68
Висновки до другого розділу.....	74
Загальні висновки.....	76
Список використаних джерел і літератури.....	79
Додатки.....	83

Вступ

Актуальність дослідження. У цілях, пріоритетах і принципах розвитку освіти національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті підкреслюється, що головна мета української системи освіти — створити умови для розвитку та самореалізації кожної особистості, формування покоління, здатного навчатися упродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства.

У той же час система освітніх закладів в умовах сучасних соціально-економічних перетворень зазнає ряду істотних труднощів: зменшується мережа дитячих садків, знизилася певною мірою, ефективність виховної роботи. Сьогодні педагоги шукають способи відновлення суспільного престижу дошкільних установ, активно застосовують інноваційні технології, новаторські форми й методи роботи в дошкільних та шкільних навчальних закладах.

Особливу увагу в теорії і практиці виховання дітей сьогодні приділяють проблемі індивідуального розвитку дитини. Відомо, що “індивідуальний підхід” як принцип навчання і виховання дітей завжди був присутній у педагогіці, проте його сутність завжди залишається відкритим питанням для подальших наукових досліджень. Внаслідок цього в педагогічній практиці поширилася помилкова думка про те, що здійснити індивідуалізацію в умовах суспільного виховання досить складно.

Тимчасом у сучасних концепціях виховання дітей відзначається важливість диференціації й індивідуалізації навчально-виховного процесу відповідно до індивідуальних здібностей, нахилів, інтересів і потреб кожної дитини. Окремі аспекти цієї проблеми були розкриті в працях педагогів минулого і сучасного (Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Ф. Фребель, К.Д. Ушинський, М.І. Пирогов, О.В. Духнович, Є.М. Водовозова, Лесгафт, М. Монтесорі, С. Френе, С.Ф. Русова, О.В. Проскура, А.М. Богуш, В.М.Галузинський) та психологів (П.П. Блонський, Ж. Піаже, Л.С. Виготський, Л.І.Божович, Л.В. Занков, Б.Д. Ельконін, Л.С. Славіна, В.А.

Роменець, О.В. Киричук, І.Д.Бех, та ін.).

Значне місце в розвитку педагогіки індивідуального виховання посідають погляди англійського філософа Герберта Спенсера, освітня діяльність та педагогічна спадщина якого не були предметом окремого дослідження. Стислий огляд його педагогічних поглядів знайшли своє відображення у загальних історико-педагогічних працях М. Виноградова, М.Ф. Даденкова, Є.М. Мединського, М.Б. Мchedлідзе, К.І. Салімової, А.М. Джуринського, О.В. Сухомлинської. Зарубіжні дослідники Д. Дункан, Х. Еліот, В. Хадсон, Дж. Піл, М. Тейлор вивчали факти його життєвого шляху, філософські, соціологічні та психологічні погляди.

Конкретні дослідження названої проблеми проводились у різних напрямках:

- психологія особистості (В.Г.Ковальов, Г.С.Костюк, О.М.Леонтєв, С.Л.Рубінштейн);
- індивідуальні відмінності та типологічні особливості людини (Є.А.Клімов, В.М.Мясищев, В.Д.Небиліцин, Б.М.Теплов);
- цілісна психологічна діагностика (В.Г.Ананьєв, Л.І.Божович, Н.С.Лейтес, К.К.Платонов);
- індивідуальні варіанти розвитку молодших школярів (Л.В.Занков, М.В.Зверєва);
- особливості засвоєння школярами знань залежно від їхніх індивідуальних відмінностей (В.Г.Ананьєв, Д.М.Богоявленський, З.І.Калмикова, Н.О.Менчинська);
- індивідуальний підхід як засіб розвитку спеціальних здібностей (Н.Д.Левітов, Н.С.Лейтес, Б.М.Теплов).

У 60-80-х роках педагогами проводились активні дослідження з проблеми реалізації індивідуального підходу в навчальному процесі:

- індивідуальний підхід як ефективний засіб активізації пізнавальної діяльності школярів (В.П.Барабаш, Ш.М.Кадиров, О.О.Кірсанов, В.Д.Кербаласва, Л.О.Осколкова, Г.І.Щукіна);

- індивідуалізація різних форм та видів навчання (самостійної роботи, домашніх завдань, програмового навчання тощо) – І.В.Закірова, Г.М.Кіндратенко, С.Д.Рабунський;

- оптимальне поєднання індивідуальних, фронтальних, колективних форм роботи у процесі навчання (В.О.Вихрущ, Ц.В.Іскрова, Л.П.Книш);

- умови та засоби забезпечення диференціації навчально-виховного процесу (І.Д.Бутузов, М.Д.Деревенець, М.П.Зенькович, О.М.Конев, А.З.Макоєв, М.А.Мартинівич, П.І.Сікорський, І.А.Трепш, І.А.Чуріков, М.Ф.Федіна);

- здійснення індивідуального підходу на різних етапах навчального процесу (В.І.Гладких, Д.Ібікеева).

Деякі дослідження стосувались питань індивідуального підходу у вихованні школярів (В.М.Галузинський, В.Р.Башкірова, Л.С.Славіна, С.В.Якимець).

Історичний аспект проблеми, що досліджується, розглянуто в дисертаціях, присвячених питанням індивідуального підходу в педагогічній спадщині А.С.Макаренка (Д.А.Вознюк) та В.О.Сухомлинського (Л.А.Абрамова).

Об'єкт дослідження: індивідуальний підхід до дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: розвиток принципу індивідуального підходу в роботі з дітьми дошкільного віку.

Мета дослідження: обґрунтувати ефективні умови реалізації індивідуального підходу в роботі з дітьми дошкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Виявити витоки становлення та розвитку проблеми індивідуального підходу.

2. Проаналізувати внесок вітчизняних педагогів та психологів в обґрунтування принципу індивідуального підходу.

3. Вивчити та узагальнити досвід реалізації принципу індивідуального підходу в практиці дитячих навчальних закладів.

4. Визначити ефективні шляхи реалізації індивідуального підходу в роботі з дітьми дошкільного віку.

Методологічною основою дослідження є: теорія наукового пізнання; положення про діалектичну єдність традицій та новаторства; необхідність збереження головних теоретичних положень і досвіду традиційних освітньо-виховних конструкцій як підґрунтя для інноваційного розвитку; інтегративна концепція особистості; ідеї про взаємозв'язок національного й загальнолюдського; основні методологічні положення Державної програми “Освіта” (Україна XXI століття) та Закону України “Про освіту”.

Методологічними орієнтирами були ідеї гуманізації всіх суспільних відносин, а також нової філософії й сучасної парадигми виховання. У ході дослідження реалізувалися принципи науковості, історизму, об'єктивності, системності, послідовності, детермінізму, діяльнісно-творчого підходу до особистості як суб'єкта.

Теоретичною базою дослідження були концепції особистості в психології (В.В.Давидов, Д.Б.Ельконін, В.Г.Ковальов, Г.С.Костюк, О.М.Леонт'єв, С.Л.Рубінштейн); положення про індивідуально-типологічні особливості особистості (Л.І.Божович, Л.В.Занков, Є.А.Клімов, В.М.Мясіщев, В.Д.Небиліцин, Б.М.Теплов); психолого-педагогічні основи особистісно-орієнтованого навчання та виховання (І.Д.Бех, О.В.Бондаревська, А.В.Волинець, С.У.Гончаренко, І.А.Зязюн, О.І.Кульчиць-ка, В.О.Моляко, Н.Г.Ничкало, С.І.Подмазін, О.Я.Савченко та ін.), а також концепція національної освіти й виховання сучасних українських дослідників (А.М.Бойко, Л.П.Вовк, М.Б.Євтух, Н.П.Калениченко, М.Г.Стельмахович, Б.М.Ступарик, О.В.Сухомлинська та ін.).

Методи дослідження. У роботі застосовувались загальнонаукові методи (аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, узагальнення, систематизація,

інтерпретація), історичні (порівняльно-історичний, історико-структурний, історико-типологічний, ретроспективний), соціологічні (відбір, фіксація, перевірка фактів, аналіз та систематизація вихідних даних джерел). Це дало можливість простежити за виникненням, становленням і розвитком принципу індивідуального підходу у світовій та вітчизняній педагогічній думці та проаналізувати ефективні шляхи та методи реалізації індивідуального підходу в роботі з дітьми дошкільного віку в умовах дитячого навчального закладу.

Загальні висновки

Особливу увагу в теорії та практиці дошкільного виховання сьогодні приділяють проблемі індивідуального розвитку дитини. Відомо, що «індивідуальний підхід» як принцип навчання й виховання дітей завжди був присутній у дошкільній педагогіці, проте його сутність завжди залишається відкритим питанням для подальших наукових досліджень. Принцип індивідуального підходу підкреслює необхідність систематичного вивчення не тільки соціально-типового, але й індивідуально-неповторного в особистості кожної дитини, він є активним, формувальним, розвивальним принципом, який передбачає творчий розвиток індивідуальності дитини.

Коли ми говоримо про індивідуальний підхід, то маємо на увазі не пристосування цілей й основного змісту виховання до окремої дитини, а пристосування форм і методів педагогічного впливу до індивідуальних особливостей для того, щоб забезпечити повноцінний розвиток особистості. Індивідуальний підхід створює найбільш сприятливі можливості для розвитку пізнавальних сил, активності, схильностей і обдарованостей дитини.

Проведений науковий пошук переконав, що прогресивна педагогіка другої половини XIX ст. закликала всіх, без винятку, діячів народної освіти керуватись у розробці загальнодидактичних принципів і методів навчання, визначенні змісту навчального матеріалу, створенні навчальних програм, написанні навчальних посібників загальними особливостями дитячої природи. Найбільш відомі представники вітчизняної прогресивної педагогічної думки у своїх міркуваннях щодо раціонального вирішення проблеми індивідуального підходу наголошували на необхідності вироблення певної системи роботи вчителя, спрямованої на розвиток природних властивостей дитини.

У ході дослідження виявлено умови індивідуалізації навчально-виховного процесу:

- теоретична професійна підготовка вчителя (знання з анатомії, фізіології, психології, педагогіки, які сприяють глибокому вивченню вихованців, їхніх психологічних особливостей);
- володіння вчителем методикою “педагогічної діагностики” особистості вивчення (темпераменту, схильностей, навичок, ступеню здібностей до засвоєння знань, особливості уваги, уяви, пам’яті, манери висловлювання думок, розвитку мовленнєвих навичок, волі, сприйнятливості, кмітливості);
- взаємозв’язок школи і сім’ї, який дозволяв мати більш конкретне уявлення про школяра, та вплив оточуючого середовища;
- опора на позитивне в особистості дитини з метою її подальшого розвитку;
- доцільна організація дитячої діяльності та розумна вимогливість до кожної конкретної дитини.

Аналіз їхніх підходів до вказаної проблеми переконав, що всі вони мали спільну думку щодо її вирішення. А саме: індивідуалізація навчально-виховного процесу вимагає не лише вивчення природних якостей дитини, її властивостей, рис характеру та темпераменту, але також проявлення їх у різних ситуаціях як особистого, так і громадського життя (в конфліктах із середовищем, позитивних чи негативних відчуттях, переживаннях тощо).

У своїх доробках щодо методики вивчення природи дитини відомі представники прогресивної педагогічної думки пропагували такі методи: “мистецтво безпосереднього спостереження” за дітьми, що дає змогу відповідно до наслідків спостереження видозмінювати засоби педагогічного впливу на дітей; відвідування дітей удома – засіб для вивчення дитини як члена сім’ї та покращення взаєморозуміння з її найближчим оточенням; ведення спеціальних щоденників-журналів для записів спостережень за дитиною.

Побачити вияв індивідуальних особливостей дитини - ще не означає зрозуміти їх, розкрити причини, що їх зумовили. Особливості дитини зовні можуть бути однаковими, а історія розвитку - різна. Тому змінювати чи перетворювати ту ж саму рису особистості різних дітей однаковими прийомами не можна.

Вивчаючи можливості дітей, ми впливаємо на них, а навчаючи й виховуючи, розкриваємо такі індивідуальні особливості дітей, які використовуються потім у подальшій роботі з ними. Індивідуально працювати з дитиною - це, насамперед, знайти й використати такі особливості, що сприяють найбільш сприятливому залученню дитини до діяльності дитячого колективу.

Реалізація індивідуального підходу до дітей вимагає від вихователя глибоких знань психології, фізіології дітей дошкільного віку, методів та прийомів роботи для впровадження індивідуалізованих програм розвитку. З цією метою нами була розроблена орієнтовна педагогічна модель підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів до реалізації індивідуального підходу в професійній діяльності. У науково-методичній та психолого-педагогічній літературі професійна підготовка майбутнього педагога розглядається як цілісний процес засвоєння та закріплення загально педагогічних і спеціальних знань, умінь та навичок; результатом цього процесу вважається вироблення у педагогічних працівників готовності до професійної діяльності.

Розроблено та впроваджено в практику дошкільного навчального закладу методичні рекомендації батькам та вихователям, щодо формування позитивної "Я-концепції", розроблено курс розвиваючих ігор для дітей старшого дошкільного віку. Створено систему занять з батьками спрямовану на формування позитивного психологічного клімату, створення партнерських стосунків між батьками та дітьми, налаштування на позитивне прийняття дітей дорослими. Представлені методичні матеріали можуть широко використовуватись у роботі з дітьми старшого дошкільного віку.

Список використаних джерел :

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / наук. кер. за заг. ред. О. Л. Кононко. 3-є вид., випр. Київ : Світич, 2009. 430 с.
2. Бакуліна С. Ю. Особливості розвитку моральних почуттів у дітей дошкільного віку // науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту. 2008. Вип. 4. С. 3–7.
3. Безверхий О. С. Діагностика та корекція порушень морального розвитку дошкільника // дошкільна педагогіка. № 6 (360). 2011. С. 62–64.
4. Васьков Б. Л. Проблема наступності у формуванні моральної свідомості дошкільників // Збірник всеукраїнської науково-методичної конференції. Переяслав-Хмельницький : вид-во Переяслав-Хмельницького педагогічного університету, 2008. С. 45–49.
5. Волошина В. М. Особливості організації діяльності, стимулюючої моральний вибір в поведінці дошкільників // наукові записки : зб. наук. ст. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2001. Вип. 41. С. 73–75.
6. Выговская Л. П. Проблема эмпатии в психологии // Социально-психологическая природа эмпатии: проблемы и перспективы исследования. Одесса, 1996. С. 171–186.
7. Гаврилова Т. П. Понятие эмпатии в зарубежной психологии // вопросы психологии. 1975. № 2. С. 147–158.
8. Гончаренко А. М. Взаємини однолітків у дошкільному закладі // Дошкільне виховання. 2008. № 9. С. 4–7.
9. Гончаренко А. М. Вплив мовленнєвого спілкування на гуманізацію взаємин дошкільників // актуальні проблеми дошкільного виховання : міжвузівський зб. Наук. Пр. / за ред. Академ. АПН України А. М. Богущ і доц. Т. І. Поніманської. Рівне, 2009. С. 99–100.
10. Гончаренко А. М. Педагогічні умови становлення гуманних взаємин старших дошкільників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2003. 22 с.

11. Гріневич І. І. Моральний вибір у поведінці дошкільників та стиль спілкування // Наукові записки. Серія: педагогічні науки. Кіровоград : РВЦ КДПУ, 2008. Ч. 2. С. 69–72.
12. Дуткевич Т. В. Психологія дитяча : навч. посіб. 2-е вид. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. 348 с.
13. Кобилянська А. В. Особливості схильності дошкільників до регуляції своєї поведінки // проблеми загальної та педагогічної психології : Зб. наук. пр. ін-ту психології ім. Г. С. Костюка / за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2002. Т. ІV, ч. 4. С. 200–208.
14. Коваль Л. Г., Фролов П. Д. Діагностика моральної вихованості цінностей дітей // Дошкільна педагогіка. 2012. № 9. С. 18–22.
15. Ковальчук В. В. Класики педагогічної думки про моральний вибір у поведінці дітей дошкільного віку // наука і сучасність : Зб. наук. пр. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ : Логос, 2000. Т. XX. (вип. 2, ч. 2). С. 80–87.
16. Коган І. М. Особливості екзистенційних уявлень у дітей // Актуальні проблеми психології : Зб. наук. пр. ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. акад. С. Д. Максименка. Київ, 2004. Т. 7, вип. 2. С. 65–72.
17. Коган І. М. Особливості емпатії дошкільників // Проблеми загальної та педагогічної психології : Зб. наук. пр. ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. акад. С. Д. Максименка. Київ, 2007. Т. II р., ч. 6. С. 273–279.
18. Козлова С. А. Нравственное воспитание дошкольников в процессе их ознакомления с окружающим миром. Москва : Просвещение, 1988. 112 с.
19. Колосова С. Л. Детская агрессия. Санкт-петербург : Питер, 2004. 224 с.
20. Коментар до базового компонента дошкільної освіти в Україні : Наук.-метод. посіб. / [наук. Ред. О. Л. Кононко]. Київ : ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. 243 с.
21. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід). Київ : стилос, 2006. 336 с.

22. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : Навч. посіб. Київ : освіта, 2004. 255 с.
23. Кононко О.Л. Про базову програму розвитку дошкільника «Я у світі» // дошкільне виховання. 2010. № 1. С 3–7.
24. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : Навч. посіб. Київ : Освіта, 2004. 255 с.
25. Копельчук Я. В. Деякі психолого-педагогічні аспекти становлення морального вибору в поведінці дошкільників // Актуальні проблеми психології : Зб. наук. ст. Київ : Нора-прінт, 2001. Т. 4: Актуальні проблеми генезису особистості в контексті навчання і виховання. С. 85–88.
26. Кошелівська О. І. До проблеми діагностики морального вибору дошкільників // матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми вищої педагогічної освіти у світлі рішень II всеукраїнського з'їзду працівників освіти». Київ : НПУ, 2009. Ч. 2. С. 174–176.
27. Кошелівська О. І. Стимулювання морального вибору дошкільників у процесі педагогічного впливу : дис. канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2003. 241 с.
28. Кравець Н. М. Залучення дітей до ситуацій морального вибору як один із шляхів гуманізації виховного процесу // психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вузі : Зб. наук. пр. Рівне : Ліста, 2008. С. 219–222.
29. Кравченко В. В. Моральний вибір у поведінці дошкільників та стиль спілкування // наукові записки. Серія: педагогічні науки. Кіровоград : РВЦ КДПУ, 2001. Ч. 2. С. 69–72.
30. Краткий психологический словарь / сост. Л. А. Карпенко ; под общ. ред.: А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. Москва : Политиздат, 1985. 431 с.
31. Кряжева Н.Л. Развитие эмоционального мира детей : популярное пособие для родителей и педагогов. Ярославль : академия развития, 1997. 208 с.
Общение детей в детском саду и семье / под ред.: Т. А. Репиной, Р. Б. Стеркиной. Москва : педагогика, 2003. 212 с.

32. Орлов А. Б., Хазанова М. А. Феномены эмпатии и конгруэнтности // Вопросы психологии. 2007. № 4. С. 68–73.
33. Павелків Р. В. Дослідження сформованості у сучасних дошкільників моральних якостей чесності і правдивості // Актуальні проблеми психології / За ред.: С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. Київ, 2003. Т. 1, вип. 11. С. 132–136.
34. Павелків Р. В. Експериментальне вивчення сформованості у дошкільників моральних якостей щедрості та безкорисливості // Проблеми загальної та педагогічної психології : Зб. наук. пр. ін-ту психології ім. Г. С. Костюка / за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2004. Т. VI, вип. 3. С. 245–251.
35. Павелків Р. В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості в дитячому віці : Монографія. Рівне : Волинські обереги, 2004. 248 с.
36. Пивовар В. В. Особливості процесу формування моральної свідомості та самосвідомості у дошкільному віці // Проблеми загальної та педагогічної психології : Зб. наук. пр. ін-ту психології ім. Г. С. Костюка / за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2009. Т. 4, ч. 6. С. 187–192.
37. Поліщук Ю. Т. Особливості функціонування когнітивного конструкту моральної свідомості в дошкільному віці // Проблеми загальної та педагогічної психології : Зб. наук. пр. ін-ту психології ім. Г. С. Костюка / за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2004. Т. VI, вип. 6. С. 222–229.
38. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підручник. 3-є вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 447 с.
39. Современная психология : Справочное руководство / И. О. Александров, Ю. И. Александров и др. Москва : инфра-м, 1999. 688 с.
40. Субботский Е. В. Генезис личностного поведения дошкольников и стиль общения // вопросы психологии. 1981. № 2. С. 68–78.
41. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину // Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 2. С. 220–286.

43. Штихалюк О. П. Ставлення як проекція її особистісного розвитку // Наука і сучасність : Зб. наук. пр. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ : логос, 2000 с. 174–178.

44. Эльконин Д. Б. К Проблеме периодизации психического развития в детском возрасте // Вопросы психологии. 2008. № 4. С. 15–16.

Додаток А

Тест “Веселі чоловічки”

Мета: Продемонструйте дітям малюнок на якому зображені “веселі чоловічки”. Зверніть увагу дитини на їхній настрій. Запропонуйте дитині стати на будь чие місце. В залежності від того на якому рівні розмістить себе дитина, на такому рівні її самооцінка.